

ОТНОВО КЪМ ВЪПРОСА ЗА КЛАСИФИКАЦИЯТА НА НОВОБЪЛГАРСКИТЕ ДАМАСКИНИ

ТАТЯНА БРАГА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

bragakarakash@gmail.com

В настоящата статия авторът се фокусира върху класификацията на дамаскините сборници. Обобщават се съществуващите досега класификации и се анализират основните признаци, по които тези ръкописи се диференцират. Направен е опит да се представят актуални научни изследвания, като се поставя въпросът за възможното включване на нови критерии за аргументирана класификация на дамаскините, включително и новооткритите ръкописи, въведени в научен оборот през последните години.

Ключови думи: история на българския език, класификация, новобългарски дамаскини, ръкописна традиция, преглед на изследвания.

THE CLASSIFICATION OF MODERN BULGARIAN DAMASKINS REVISTED

TATYANA BRAGA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

bragakarakash@gmail.com

This article focuses on the classification of damaskin collections. Existing classifications are summarised, and the main criteria used for differentiating these manuscripts are analysed. The study also reviews current scholarly approaches and raises the question of whether new criteria should be introduced for a more systematic classification of damaskins, including recently discovered manuscripts that have entered scholarly circulation in recent years.

Keywords: history of the Bulgarian language; classifications; Modern Bulgarian Damaskins; manuscript tradition; research overview

© ТАТЯНА БРАГА, 2026 / © TATYANA BRAGA, 2026

Тази статия в списание „Български език“ е с отворен достъп и се публикува под международния публичен лиценз Creative Commons Attribution 4.0 International (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0). /

This open access article of journal “Balgarski ezik” (“Bulgarian Language”) is published under the terms of Creative Commons Attribution 4.0 International Public License (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

Появата на българската дамаскинска книжнина от XVII – XVIII в. бележи началото на нов етап както в българската литература, така и в развитието на българския книжовен език. Всички изследвания и публикации, свързани с феномена „дамаскин“, водят до извода, че създаденият писмен език, познат с термина *книжовен език на народна основа*, въведен от Евгения Дьомина (1968), има своя комуникативна и социална функция – служи за църковна проповед, като заменя неразбираемия книжовен език с нов тип език, алтернативен на традиционния тип писмени образувания, близък до говоримия език, който съчетава традиционни и народни елементи, отразяващи особеностите на живата реч (Дѐмина/Demina 1985). По въпросите, свързани с езика на българските дамаскини, съществува внушителна литература (Дѐмина/Demina 1968, 1971, 1985; Мирчева/Mircheva 2001; Димитрова/Dimitrova 1998: 442–451; Димитрова/Dimitrova 2008: 665–684; Димитрова/Dimitrova 2009: 729–737; Димитрова, Бояджиев/Dimitrova, Boyadzhiev 2009: 238–260; Младенова, Велчева/Mladenova, Velcheva 2013; Мирчева/Mircheva 2014: 34–53; Мичева/Micheva 2015 и др.). Многобройните изследвания водят до логични опити за класифициране на дамаскините. В по-ранните научни публикации често се говори за „дамаскините от XVI в.“, за „дамаскините от XVII в.“ и за „дамаскините от XVIII в.“ като за отделни завършени цялости. Според Елка Мирчева това деление обаче е твърде относително, като се има предвид, че най-старият тип архаични македонски дамаскини се срещат в преписи чак до XVIII в. или че новобългарски дамаскини от XVII в. се преписват чак до началото на XIX в. (Мирчева/Mircheva 2001: 33–34).

Първата класификация на дамаскините прави Б. Цонев (Цонев/Tsonev 1919: 228–237), впоследствие тя е доразвита от Д. Петканова (Петканова-Тотева/Petkanova-Toteva 1968: 42–105), като нейните изследвания са насочени основно към новобългарските дамаскини. С оглед на присъствието на Дамаскиновите слова в сборниците авторката разделя дамаскините на две основни групи. В първата група се включват същинските дамаскини – сборници, които съдържат изцяло поучения на Дамаскин Студит или имат смесено съдържание, но включват и негови слова. Към сборниците от този тип спадат следните дамаскини от XVII век: Люблянският, Копривщенският, Троянският, Сливенският, също ОД 36 и Тихонравовият; а от XVIII век – ОД 39, Берлинският, Свищовският, Котленският, Пазарджишкият дамаскин. Към втората група се отнасят сборници, които не съдържат слова на Дамаскин Студит, но по своите езикови и жанрови характеристики принадлежат към дамаскинската книжнина. Такива са ОД 38¹ и ОД 37; в тази група са също Белградският сборник № 106, НБКМ 448, 719, 328, 1070. Класификацията, предложена от Д. Петканова, и самата дефиниция „дамаскин“ са претърпели съществени корекции в по-късните изследвания на Евгения Дьомина и Анисава Милтенова (Дѐмина/Demina 1968; Милтенова/Miltanova 1980).

Наред с това са предприемани и опити за групиране на отделни слова или на отделни дамаскински сборници по други признаци (вж. напр. Велчева/Velcheva 1961: 402–417). Също така се правят опити за класификация според състава им. В тази насока първоначално се развива изследването на Е. Дьомина, като в основата на нейната фундаментална класификация е характерът на книжовния език. Именно тази система остава актуална в българската наука и до днес. Според Е. Дьомина дамаскините се разделят на две големи групи – архаични и новобългарски, а в рамките на новобългарските дамаскини въз основа на устойчивия състав и текстологичните особености на включените слова се обособяват четири групи (Дѣмина/Demina 1968: 53–64):

Първата група новобългарски (нвб) дамаскини е най-добре проучена, издадени са няколко големи ръкописа: Тихонравовият, Копривщенският, Троянският и др. Към втория нвб тип спадат следните дамаскини: Люблянският, Тревненският, Котленският. През XVII в. се появяват т. нар. сборници от смесен тип, чиито съставители се обръщат към двата споменати по-горе типа. Това са ръкописите НБКМ 709, 1066. Към третия нвб тип възлизат десет ръкописа, които имат един определен устойчив състав, това са НБКМ 712, № 271 от колекцията на Бярятински (XVII в.); НБКМ 742 (XVIII в.), НБКМ 1089, НБКМ 1090 (XIX в.) и др. (Дѣмина/Demina 1968: 59–60). В тази група намират място ОД 36, предатиран към самия край на XVII в. (Брага/Braga 2021: 60–77), и ОД 37, датиран към средата на XVIII в.

Четвърти нвб тип е представен от ОД 39 (след средата на XVIII в.); Белевският дамаскин (1753 г.); Свищовският дамаскин (1753 г.); Берлинският дамаскин (кр. на XVIII в. – по-скоро нач. на XIX в.); дамаскините ЦИАМ 133 (XVIII в.); НБКМ 1067 (вт. пол. на XVIII в.) и НБКМ 1083 (1821 г.). По-късно О. Младенова посочва и други нвб дамаскини от този тип (Младенова/Mladenova 2011: 137–141).

В някои от посочените по-горе изследвания дамаскинските сборници от XVII и XVIII в. се разглеждат като единно цяло, без оглед на т.нар. не-Дамаскинови слова, както и без да се отчитат проблемите, свързани с тяхното адаптиране или преработване в новобългарските дамаскини от XVII в. Дълго време именно не-Дамаскиновите слова остават извън полезрението на изследователите, въпреки че те стоят в основата на редица класификации на тези сборници и имат съществено значение за разбирането на техния състав и типология.

В тази връзка особено важна и актуална е монографията на Елка Мирчева „Не-Дамаскинови слова в новобългарските дамаскини от XVII в.“ (2001), утвърдила се като основополагащ труд и важна методологична опора за съвременните изследвания върху жанра. Опирайки се на направеното

от Е. Дьомина и А. Милтенова ясно разграничение между дамаскините сборници и сборниците със смесено съдържание, авторката предлага цялостно и задълбочено изследване на не-Дамаскиновите слова в дамаскините от XVII в., като проследява тяхната функция, произход и начини на преработване в рамките на новобългарската книжовна традиция. Освен вече съществуващите класификации Е. Мирчева формулира собствена класификация, като систематизира не-Дамаскиновите слова според празниците от неподвижния и подвижния църковен календар (Мирчева/Mircheva 2001: 72–73).

По-късно въвеждането на Ловешкия дамаскин в научно обращение (Младенова, Велчева 2013/Mladenova, Velcheva 2013) съществено преосмисля историята и генеалогията на новобългарските дамаскини. Ръкописите НБКМ 1055 и 1090 са изключени от третата нвб група поради текстови несъответствия, а НБКМ 1089 отпада без обяснение. Групата се попълва с Ловешкия дамаскин (XVII в.) и с ЦИАИ 939 (XIX в.). Централният принос на изследването е преразглеждането на хронологията на Е. Дьомина: вместо предложената от нея последователност *тогази* – *тогизи*, авторките поставят дамаскините тип *тогива* в началото на традицията. Така те подкрепят и развиват тезата на О. Младенова, че именно третата нвб група представлява най-ранния пласт на новобългарските дамаскини, а книжовниците от средещето *тогива* са ключов двигател в развитието на цялата българска книжнина (Младенова/Mladenova 2011).

След като извърших преглед и анализ на публикациите, посветени на класификациите на дамаскините, бих искала да подчертая, че приемайки изградените до този момент класификационни модели като стабилна и надеждна основа, мисля, че е необходимо те да бъдат допълнени с нови критерии. Това се отнася особено до късните дамаскински сборници от четвърти нвб тип, при които съществуващите класификационни признаци се оказват недостатъчни за по-прецизното им разграничаване и анализ.

В най-новите изследвания на тази тематика вместо еднозначна атрибуция и строга локализация на отделните паметници се предпочита очертаването на кръг от ръкописи със сходни белези (Радославова/Radoslavova 2020: 28). Подобен подход позволява по-гъвкаво и аргументирано групиране на кодексите, като същевременно отчита сложността на книжовните взаимодействия и динамиката на традицията. Към това следва да се прибави и въвеждането през последните години в научно обращение на нови дамаскински сборници: Одеските дамаскини (Брага/Braga 2023a), както и новите сведения за Берлинския дамаскин (Страдомски, Брага/Stradomski, Braga 2025: 103–122). Публикациите върху тези сборници обогатиха изворовата база и предоставиха нови сведения за развитието и разпространението на дамаскинската традиция, разкривайки допълнителни аспекти от жанровата, текстологичната и езиковата ѝ специфика.

Именно в този контекст настоящото изследване поставя акцент върху търсенето на нови критерии за класификация на дамаскините сборници. Те се разглеждат като ключови ориентири при интерпретацията на писмените извори и при по-прецизното локализиране на мястото на тяхното създаване. Наред с това се анализират специфични особености (палеографски, композиционни, езикови и др.) и се търси отговор на въпроса дали те могат да допринесат за реконструирането на профила на преписвача, както и за очертаването на книжовния кръг, към който съответният ръкопис принадлежи.

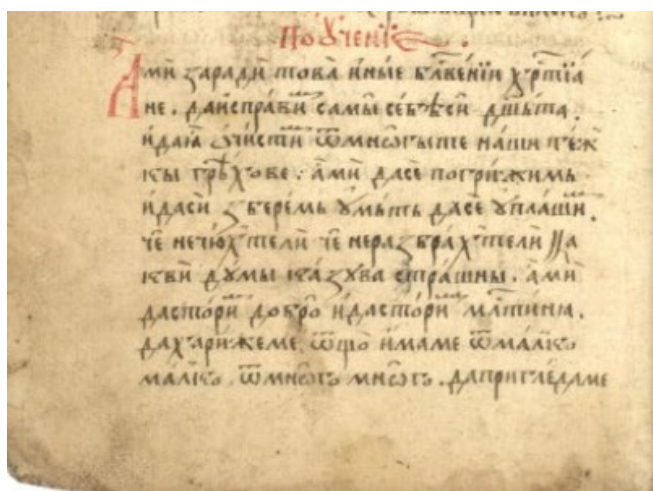
Ще започнем с връзката, която се очертава между ОД 36 и Люблянския дамаскин, между които се открояват съществени сходства както на текстово, така и на езиково равнище. В Люблянския дамаскин липсва началото на Словото за Второто пришествие на Дамаскин Студит, докато първата част на ОД 36 съдържа именно този начален фрагмент от Словото за Второто пришествие. Това позволява да се предположи, че Одеския ръкопис запазва липсващото в Люблянския препис начало на текста. Освен това и в двата ръкописа поучението остава без завършек, като прекъсването настъпва на едни и същи думи: ... да пригледаме..., което допълнително подсилва хипотезата за тяхната близка връзка.

По-долу представяме пасажки от двата ръкописа. Словоразделянето се предава така, както е в ръкописите. Там, където слято написаните думи са били разделени от нас, сме сложили долна хоризонтална черта _.

Одески дамаскин № 36 (62) (словото е незавършено, без край)	Люблянски дамаскин (без край и начало, липсват 37 листа)
Ѳми заради това и нѣ бл҃гословени хр҃стїанїе. да_исправи́мъ сами сѣбе_си дѣшата и_да_ѡчисти́мъ ѡт_многото наши тежки грѣхове а́ми да_се погрижимъ и_да_си збе- ремѣ ѹма" да_се неѹплашимъ че_не чюхмѣ_ли и не_разбрахте_ли какви дѹми казѹва страшнїи а́ми да_сто- римъ добро и_да_стори" мл҃тинѡ да_харижемѣ ѡ_що имамѣ ѡ_малко малко, ѡ_много много. да_пригле- дамѣ...	Ѳми заради това инѣ бл҃говенїи хр҃тїанѣ. да_исправи" самы сѣбе_си дѣшѣта. и_да_ѡчисти" ѡт_многыте наши тежки грѣхове : а́ми да_се погрижимъ и_да_си зберемѣ ѹмьтъ да_се неѹплаши". че не_чюхте_ли че не_разбрахте_ли Какви дѹмы казѹва страшны. а́ми да_стори" добро и_да_стори" мл҃тинѡ. да_харижемѣ ѡ_що имамѣ ѡ_малко малко, ѡ_много много. да_пригледаме...

мнъ зариши твоя иже блгосл
 воиши хртіаніи аїсправднмъ
 сімн сѣвєсн аїлапта н аїмн
 воишнстнмъ воишнотн нашн
 твѣтскн грѣхове аїмн аїмн по
 трнѣтнмъ н аїмн збѣрнмъ аїмн
 аїсе неуплашнмъ тѣнѣ тнхм
 еїмн ннеразбрателн каквн
 аїмн казѣва страшнн аїмн
 аїсторнмъ добро н аїсторн
 мѣтннмъ аїхрнѣтнмъ воишн
 нмѣмъ воишко мѣлко воишн
 то много аїпрнѣтнмъ аїмн

Одеськи дамаскин № 36 (62)

Люблянски дамаскин

Паралелното изследване на двата ръкописа разкрива прилики, които трудно могат да се обяснят със случайност. Това хипотетично ни отвежда към предположението, че преписвачите на Люблянския дамаскин и на ОД 36 са се придържали към един и същи антиграф. В подкрепа на тази хипотеза говорят и водните знаци на хартията – надежден кодикологичен инструмент за датиране. Знаците тип „три луни“ в ОД 36 съвпадат с образци от албума на Велков и Андреев (2005), датирани между 1691 и 1702 г., а характерното съчетание от полумесеци и корона свежда производството на хартията най-вероятно до 90-те години на XVII в., към които може да се отнесе и самият ръкопис.

Тази датировка укрепва предположението за връзка между двата сборника. Вл. Мошин (1971: 169) поставя Люблянския дамаскин в края на XVII – началото на XVIII в., което прави хронологическото съвпадение с ОД 36 напълно логично. Допълнителни аргументи предоставят и материалните характеристики на ръкописите: качествена хартия, грижливо оформление и фино изпълнени миниатюри – белези на занаятчийска прецизност. Всички тези белези в съвкупност ни насочват към извода, че двата ръкописа са създадени приблизително по едно и също време, вероятно въз основа на общ антиграф и възможно в рамките на едно и също книжовно средище.

В други наши изследвания се спряхме на ОД 37, като го анализирахме преди всичко от палеографска гледна точка (Брага/Braga 2022: 68–84). За да очертаем по-пълна характеристика на ръкописа, го съпоставихме с датирани ръкописи от XVIII в.: НБКМ 979, 1391, Часослова на Милко Котленски (ЦСВП) и Котленския дамаскин (1765). Изследването обхваща орнаментиката, заглавно-декоративното писмо и графичните белези. Резултатите показваха ясно сходство в оформлението: правоъгълни геометрично-растителни заставки в киновар и кафяво мастило, стилизирани растителни мотиви – всичко характерно за котленската книжовна традиция. (вж. подробно в книгата на Даринка Караджова (1994) за Котленската книжовна школа, продуктивен център през XVII в.)

Графиката на кодексите се отличава с геометричност и симетрия, постигнати чрез съзнателно буквено съподчинение и равномерно разпределение на удълженията. Открояват се орнаментирани инициали в киновар, декоративно заглавно писмо и везано писмо² – похват, утвърден в българската книжнина. Единни са и принципите на редуване между червено и тъмнокафяво мастило, а Пасхалните таблици са оформени по сходен начин. Въз основа на тези наблюдения ОД 37 бе отнесен към Котленската книжовна школа и датиран в периода 1750–1765 г. Установените прилики дават основание да се предположи, че преписвачът е принадлежал към кръга на Милко Котленски – евентуално като негов ученик, или дори става дума за Софроний Врачански. Този анализ, съчетаващ палеографски и кодикологични критерии, онагледява как комплексният изследователски подход може да

допринесе за реконструкцията на профила на преписвача и за по-прецизното очертаване на книжовния кръг, към който принадлежи ръкописът.

В по-ново изследване приложихме този комбиниран анализ, като към палеографския критерий добавихме и композиционен, с цел да очертаем кръг от късни дамаскини сборници от четвъртата нвб група. Като отправна точка ни послужи наблюдението на Д. Петканова за съдържателна близост между ОД 39, Свищовския и Берлинския дамаскин (Петканова-Тотева/Petkanova-Toteva 1965: 241). Собствените ни наблюдения разкриват значително структурно и съдържателно сходство между ОД 39 и СД. Броят на включените произведения е сходен и двата сборника започват с едни и същи слова, а единайсет поучения съвпадат (Брага/Braga 2023б: 76–77). Показателно е и друго: значителна част от маргиналните глоси в ОД 39 се появяват и на съответните места на СД. Съпадението на глосите едва ли е случайно, по всяка вероятност те са преписвани заедно с основния текст. Кой от двамата преписвачи пръв е направил глосирането засега остава открит въпрос, но самото им наличие подсказва, че двата сборника са създадени в едно и също книжовно средище.

Датировката на запазените ръкописи след средата на XVIII в. показва, че преписваческата дейност е продължавала активно и в по-късния период на българската ръкописна традиция. Именно това наложи разширяване на изследователския обхват с включването на БД. В настоящата статия няма да се спираме подробно на кодикологичните му характеристики, ще посочим само, че водните знаци, съпоставени с филиграноложки албуми и електронни ресурси, вече позволиха ръкописът да бъде предатиран към края на XVIII – началото на XIX в. (Страдомски, Брага/Stradomski, Braga 2025: 103–122). Особено внимание заслужава сходството в украсата между БД и друг късен дамаскин, т. нар. Беленски дамаскин (НБКМ 713). Книжовниците и в двата сборника умело съчетават елементи от ръкописната и печатната традиция, разкривайки висока художествена култура. Флоралните мотиви в заставките и инициалите В, Д, П и др. са практически идентични, а характерното буквено съподчинение и общите графични черти допълнително затвърждават предположението за обща ръка или поне за обща книжовна школа.

В обобщение, проведените до момента наблюдения върху тези четири късни дамаскини сборника, които доказано са написани в Свищов или в Свищовско, разкриват наличието на устойчиви текстови, структурни и палеографски сходства помежду им. Тези сходства убедително насочват към съществуването на обща традиция на преписване и утвърдена книжовна практика в рамките на Свищовския регион. Това ни позволява с основание да предположим, че от средата на XVIII век нататък в Североизточна България е съществувал книжовен и/или преписвачески център или скрипторий³. В него са работили книжовници и преписвачи, а вероятно и добре под-

готвени художници, които създават книги, предназначени за широк кръг читатели и същевременно отличаващи се с висока степен на естетическа завършеност, какъвто е БД.

Преди тези наблюдения българската наука не разполагаше с данни за съществуването на активно книжовно средище в тези земи през XVIII в. Това потвърждава, че съпоставителният анализ на нововъведени дамаскински ръкописи с вече датирани и локализирани кодекси налага прилагането на по-разнообразни и прецизни аналитични критерии. Графичните навици, структурните решения и езиковите характеристики трябва да се разглеждат не поотделно, а в тяхната взаимовръзка. Именно съвкупността им ще позволи по-надеждно ситуиране на паметниците в рамките на конкретна книжовна традиция. По този начин се цели не само систематизиране на натрупания материал, но и предлагане на по-устойчива и аргументирана основа за нови изследвания върху дамаскинската книжнина.

Досега сме предложили още един опит за класификация на равнище слово/поучение. В съвместен доклад с проф. А. Бояджиев, представен на Кирило-Методиевските четения 2024 (21 май 2024 г.) под името „Нови данни за преписите на Видение Павлово (XVIII–XIX в.)“, направихме опит да систематизираме преписите на текста в новобългарските дамаскини на равнище отделно слово/поучение. Този подход е различен от традиционната класификация на целите сборници. Изходна точка беше наблюдението, че текстът функционира като „отворена традиция“: в рамките само на групата, близка до Ловешкия дамаскин, разграничихме три самостоятелни варианта, а прегледът на целия корпус разкри поне пет типа „начала“ и две категории преработки. За целта изследвахме около 27 преписа на Видение Павлово от новобългарски дамаскини – от сбирките на НБКМ (НБКМ 331, 332, 334, 345, 697, 698, 712, 713, 714, 729, 733, 1003, 1053, 1055, 1077, 1078, 1089), НБИВ – Пловдив (123, 124), ОДНБ – Одеса (ОД 36, ОД 37, ОД 39), ЦИАИ (225), ЦСВП (27), БД и Тихонравовия дамаскин. Предложената типология се основава на формата на инципита (от лат. *incipit* ‘започва’), по-конкретно на начина, по който е въведена личността на апостола: *Азъ апостолъ Павелъ* (тип А), *Апостолъ Павелъ* (тип Б), *Павелъ* (тип В) – и на степента на отдалеченост от реконструирания архетип. В доклада представихме и рубрикация на преписите като новаторски елемент, предложен като работна хипотеза. По-късно е планирано в тази класификация да бъдат включени и други, изследвани вече дамаскини, които не са включени в обзора на настоящата статия, като например ръкопис НБИВ 119 (137) от края на XVII век, известен като Сливенски дамаскин, както и други новооткрити и неизследвани ръкописни дамаскинарски текстове. Този опит за класификация на дамаскините на равнище отделно слово се вписва в по-широката дискусия за критериите при систематизирането на тези ръкописи, която стои в центъра и на настоящата статия.

Представените тук критерии не претендират за изчерпателност, но могат да послужат като стимул за разработване на нови подходи при класифицирането на дамаскините сборници. В бъдеще е важно тези критерии да бъдат допълнително усъвършенствани и разширени чрез по-задълбочено изследване на ръкописите.

Благодарности

Публикацията е резултат от изпълнението на проекта „Бесарабски и банатски българи: Език, идентичност и културна памет извън националните граници“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“, съгласно договор КП-06-М 100/1.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Предвид това, че терминът „дамаскин“ не е еднозначен и може да се употребява и в по-широкото и в по-тясното си значение, по отношение на този ръкопис това определение е по-скоро условно, защото сборникът не съдържа нито едно Дамаскин-Студитово слово. Това е причината в най-новите изследвания на български и чуждестранни автори да се установи традицията този ръкопис да се нарича „Одески сборник“ или „Сборник от ОННБ“ (Ангушева-Тиханова, Димитрова/Angusheva, Dimitrova 2024a: 217–287; Ангушева-Тиханова, Димитрова/Angusheva-Tihanova, Dimitrova 2024b: 187–239; Стоянова/Stoyanova 2023: 241–253, Стоянова/Stoyanova 2025: 141–164). Към това мнение се придържа и ние.

² Везано писмо – Вж. „Scripta Bulgarica: дигитална библиотека за старобългарска книжнина“, автор Д. Радославова <<http://scripta-bulgarica.eu/bg/terms/vezano-pismo>>

³ Според Д. Радославова, терминът *скрипторий* не означава само физическо помещение за създаване на ръкописи (обикновено в манастир), а се използва винаги когато има доказателства за организирано преписване на книги от група преписвачи (Радославова/Radoslavova 2020: 32).

СЪКРАЩЕНИЯ

НБКМ – Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София

ОННБ – Одеска национална научна библиотека, Одеса

НБИВ – Народната библиотека „Ив. Вазов“, Пловдив

ЦСВП – Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“, София

ЦИАИ – Църковно-историческия и архивен институт при Българската патриаршия

ОД 36 – Одески дамаскин № 36 (62) – от край на XVII в.

ОД 37 – Одески дамаскин № 37 (63) – от средата на XVIII век

ОД 38 – Одески дамаскин № 38 (64) – от средата на XVIII век

ОД 39 – Одески дамаскин № 39 (65) – след средата на XVIII век

БД – Берлински дамаскин – от края на XVIII до началото на XIX век

СД – Свищовски дамаскин от 1753 г.

ЛИТЕРАТУРА

- Ангушева-Тиханова, Димитрова 2024а: *Ангушева-Тиханова, А., М. Димитрова. Устност, език, текст и вариации в Словото за празници бабини на Йосиф Брадати. – Старобългарска литература*, 69–70, с. 217–287.
- Ангушева-Тиханова, Димитрова 2024б: *Ангушева-Тиханова, А., М. Димитрова. Слово ради самовили от Женския сборник на Йосиф Брадати: контекст, реалии, език. – В: Сборник в чест на професор Петко Д. Петков. Света Гора, България, Балканите*, с. 187–239.
- Брага 2021: *Брага, Т. Малко познат дамаскин от Карловско-Аджарската художествена школа (Одески дамаскин № 36 (62) – Палеография, Кодикология, Датировка. – Български език*, № 4, с. 60–77.
- Брага 2022: *Брага, Т. Одески дамаскин № 37 (63), новобългарски паметник от Котленската книжовна школа. Палеография. Кодикология. Датировка. – Български език*, № 4, с. 68–84.
- Брага 2023а: *Брага, Т. Одеските дамаскини от сбирката на В. И. Григорович. Българско културноисторическо наследство. Палеография. Кодикология. Датировка. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“*.
- Брага 2023б: *Брага, Т. Одески дамаскин № 39 (65) в българската книжовноезикова и литературна традиция. – Palaeobulgarica*, XLVII, № 2, с. 63–90.
- Велков, Андреев 2005: *Велков, А., Ст. Андреев. Водни знаци в османотурските документи. Ч. I. Три луни. София, НБКМ*.
- Велчева 1961: *Велчева, Б. Към установяването на взаимоотношения и диалектната основа на новобългарските дамаскини. – Български език*, № 5–6, с. 402–417.
- Дёмина 1968, 1971, 1985: *Дёмина, Е. И. Тихонравовский дамаскин. Болгарский памятник XVII века. Т. 1 (1968), Т. 2 (1971), Т. 3 (1985). София, Издателство на БАН*.
- Димитрова 1998: *Димитрова, М. Към въпроса за новобългарските преводи на Дамаскиновите слова. – В: Медиевистика и културна антропология. София, Мнемозина*, с. 442–451.
- Димитрова 2008: *Димитрова, М. Житието на Св. Димитър от Дамаскин Студит в два късни дамаскинарски сборника. – В: В. Вачкова, Цв. Степанов (съст.). Отпiа vincit ator. Юбилеен сборник на НГДЕК в чест на проф. Василка Търкова-Заимова. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“*, с. 665–684.
- Димитрова 2009: *Димитрова, М. Книжнина през XVII в. Книжовници и средища. Дамаскинарска литература. – В: История на българската средновековна литература. Съст. А. Милтенова. София, Изток-Запад (2. изд. 2009)*, с. 727–740.
- Димитрова, Бояджиев 2009: *Димитрова, М., А. Бояджиев. Апокрифът за апостол Тома в късната дамаскинарска традиция. – В: Владетелят и светецът цар Иван Шишман. Ч. 1–2. – Годишник на Асоциация „Онгъл“*. Т. 8. София, Род, с. 238–260.

- Караджова 1994: *Караджова, Д.* Котленският книжовен център през XVIII век. Пловдив, „Христо Г. Данов“.
- Милтенова 1980: *Милтенова, А.* Към характеристиката на българската литература през XV – XVII в. (сборници със смесено съдържание), дисертация, машинопис.
- Мирчева 2001: *Мирчева, Е.* Недамаскинови слова в новобългарските дамаскини от XVII в. Велико Търново, Фабер.
- Мирчева 2014: *Мирчева, Е.* Библейските текстове в българските дамаскини – начин на употреба. – *Известия на Института за български език*, 27, София, Издателство на Българската академия на науките, с. 34–53.
- Мичева 2015: *Мичева, В.* Картината на света в новобългарските дамаскини. София, ДиоМира.
- Младенова 2011: *Младенова, О.* Нов поглед към взаимоотношенията на новобългарските дамаскини от XVII в. – В: Е. Мусакова, Е. Узунова (ред.). *Етнрополската книжовна школа и българският XVII век*. София, НБКМ, с. 132–144.
- Младенова, Велчева 2013: *Младенова, О., Б. Велчева.* Ловешки дамаскин. Новобългарски паметник от XVII век. София, НБКМ.
- Мошин 1971: *Мошин, Вл.* Тирилски рукописи Повијесног музеја Хрватскеи Копитареве збирке. Београд.
- Петканова-Тотева 1965: *Петканова-Тотева, Д.* Дамаскините в българската литература. София, Издателство на Българската академия на науките.
- Радославова 2020: *Радославова, Д.* Българската книжнина от XVII век: центрове, книжовници, репертоар. София, „Боян Пенев“.
- Стоянова 2023: *Стоянова, Д.* Ораторското майсторство и разобличителната стратегия в „Женския сборник“. – В: *Слово и общество. Международен филологически колегиум*. Т. 3, с. 241–253.
- Стоянова 2025: *Стоянова, Д.* Разпространение на Огласителните поучения на Теодор Студит в български ръкописи от XVIII век. – В: *Нова чуждестранна българистика*. София, с. 141–164.
- Страдомски, Брага 2025: *Страдомски, Я., Т. Брага.* Наблюдения върху приписките и водните знаци в Берлинския дамаскин. – *Palaeobulgarica*, № 2, с. 103–122.
- Цонев 1919: *Цонев, Б.* История на български езикъ, Т. 1, София, Придворна печатница.

REFERENCES

- Angusheva-Tihanova, Dimitrova 2024a: *Angusheva-Tihanova, A., M. Dimitrova.* Ustnost, ezik, tekst i variatsii v Slovo to praznitsi babini na Yosif Bradati. – *Starobalgarska literatura*, 69–70, s. 217–287.
- Angusheva-Tihanova, Dimitrova 2024b: *Angusheva-Tihanova, A., M. Dimitrova.* Slovo radi samovili ot Zhenskiya sbornik na Yosif Bradati: kontekst, realii, ezik. – In: *Sbornik v chest na profesor Petko D. Petkov. Sveta Gora, Bulgaria, Balkanite*. Sofia, s. 187–239.

- Braga 2021: *Braga, T.* Malko poznat damaskin ot Karlovsko-Adzharskata hudozhestvena shkola (Odeski damaskin № 36 (62) – Paleografia, Kodikologia, Datirovka. – *Balgarski ezik*, N 4, s. 60–77.
- Braga 2022: *Braga, T.* Odeski damaskin № 37 (63), novobalgarski pametnik ot Kotlenskata knizhovna shkola. Paleografia. Kodikologia. Datirovka. – *Balgarski ezik*, N 4, s. 68–84.
- Braga 2023: *Braga, T.* Odeskite damaskini ot sbirkata na V. I. Grigorovich. Balgarsko kulturnoistoricheskoto nasledstvo. Paleografia. Kodikologia. Datirovka. Sofia, Izdatelstvo na BAN “Prof. Marin Drinov”.
- Braga 2023b: *Braga, T.* Odeski damaskin № 39 (65) v balgarskata knizhovnoezikova i literaturna traditsiya. – *Palaeobulgarica*, XLVII, N 2, s. 63–90.
- Demina, 1968, 1971, 1985: Demina, E. I. Tikhonravovskiy Damaskin. Bolgarskiy pamiatnik XVII veka. T. 1 (1968), T. 2 (1971), T. 3 (1985). Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.
- Dimitrova 1998: *Dimitrova, M.* Kam vaprosa za novobalgarskite prevodi na Damaskinovite slova. – In: *Medievistika i kulturna antropologiya*. Sofia, Mnemozina, s. 442–451.
- Dimitrova 2008: *Dimitrova, M.* Zhitieto na Sv. Dimitar ot Damaskin Studit v dva kasni damaskinarski sbornika. – In: V. Vachkova, Tsv. Stepanov (sast.). *Omnia vincit amor. Yubileen sbornik na NGDEK v chest na prof. Vasilka Tapkova-Zaimova*. Sofia, Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”, s. 665–684.
- Dimitrova 2009: *Dimitrova, M.* Knizhnina prez XVII v. Knizhovnitsi i sredishta. Damaskinarska literatura. – In: *Istoriya na balgarskata srednovekovna literatura*. Sast. A. Miltenova. Sofia, Iztok-Zapad (2. izd. 2009), s. 727–740.
- Dimitrova, Boyadzhiev 2009: *Dimitrova, M., A. Boyadzhiev.* Apokrifat za apostol Toma v kasnata damaskinarska traditsiya. – In: *Vladetelyat i svetetsat tsar Ivan Shishman*. Ch. 1–2. – *Godishnik na Asotsiatsiya “Ongal”*. T. 8. Sofia, Rod, s. 238–260.
- Karadzhova 1994: *Karadzhova, D.* Kotlenskiyat knizhoven tsentar prez XVIII vek. Plovdiv, “Hristo G. Danov”.
- Miltenova 1980: *Miltenova, A.* Kam harakteristikata na balgarskata literatura prez XV – XVII v. (sbornitsi sas smeseno sadarzhanie), disertatsiya, mashinopis.
- Mircheva 2001: *Mircheva, E.* Nedamaskinovi slova v novobalgarskite damaskini ot XVII v. Veliko Tarnovo, Faber.
- Mircheva 2014: *Mircheva, E.* Bibleyskite tekstove v balgarskite damaskini – nachin na upotreba. – *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik*, 27, Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite, s. 34–53.
- Micheva 2015: *Micheva, V.* Kartinata na sveta v novobalgarskite damaskini. Sofia, DioMira.
- Mladenova 2011: *Mladenova, O.* Nov pogled kam vzaimootnosheniyata na novobalgarskite damaskini ot HVII v. – In: E. Musakova, E. Uzunova (red.). *Etropolskata knizhovna shkola i balgarskiyat XVII vek*. Sofia, NBKM, s. 132–144.
- Mladenova, Velcheva 2013: *Mladenova, O., B. Velcheva.* Loveshki damaskin. Novobalgarski pametnik ot HVII vek. Sofia, NBKM.

- Moshin 1971: *Moshin, Vl.* Hirilski rukopisi Povijesnog muzeja Hrvatskei Kopitareve zbirke. Beograd.
- Petkanova-Toteva 1965: *Petkanova-Toteva, D.* Damaskinite v balgarskata literatura. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya n naukite.
- Radoslavova 2020: *Radoslavova, D.* Balgarskata knizhnina ot XVII vek: tsentrove, knizhovnitsi, repertoar. Sofia, “Boyan Penev”.
- Stoyanova 2023: *Stoyanova, D.* Oratorskoto maystorstvo i razoblichitelnata strategia v „Zhenskiya sbornik“. – In: *Slovo i obshtestvo. Mezhdunaroden filologicheski kolegium*. T. 3, s. 241–253.
- Stoyanova 2025: *Stoyanova, D.* Razprostranenie na Oglasitelnite poucheniya na Teodor Studit v balgarski rakopisi ot XVIII vek. – In: *Nova chuzhdestran-na bulgaristika*. Sofia, s. 141–164.
- Stradomski, Braga 2025: *Stradomski, Ya., T. Braga.* Nablyudeniya varhu pripiskite i vodnite znatsi v Berlinskiya damaskin. – *Palaeobulgarica*, N 2, s. 103–122.
- Tsonev 1919: *Tsonev, B.* Istoria na balgarskiy ezika, T. 1, Sofia, Pridvorna pechatnitsa.
- Velcheva 1961: *Velcheva, B.* Kam ustanovyavaneto na vzaimootnosheniya i dialektnata osnova na novobalgarskite damaskini. – *Balgarski ezik*, N 5–6, s. 402–417.
- Velkov, Andreev 2005: *Velkov, A., St. Andreev.* Vodni znatsi v osmanoturskite dokumeti. Ch. I. Tri luni. Sofia, NBKM.

✉ Гл. ас. д-р Татяна Брага

Секция за история на българския език

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

при Българската академия на науките

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Assist. Prof. Dr. Tatyana Braga

Department of History of Bulgarian Language

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria